

го було зроблено спробу прослідкувати зміну побуту сільської жінки протягом трьох десятиліть.

Бібліографічні посилання

1. Аудіоархів Інституту усної історії ЗНУ : с. Сурсько-Михайлівка Солонянський р-н, Дніпропетровська обл. : О. У. Бесараб, Л. Л. Петриненко, П. В. Сахновська, Л. І. Соколенко, Г. Г. Суховий, Д. Г. Червона.

2. *Бойко О. Д.* Історія України : навч. посіб. / О. Д. Бойко. – К., 2008. – С. 390–391.

3. *Борисенко М.* Домашній побут городян України в 20-х роках ХХ століття / М. Борисенко // Іст. журн. – 2008. – № 4 (40).

4. *Козуля О.* Жінки в історії України / О. Козуля. – К., 1993.

5. *Нолл В.* Трансформація громадянського суспільства: Усна історія української селянської культури 1920–1930 рр. / В. Нолл / Центр досліджень усної історії та культури. – К., 1999.

6. *Орлова Т.* Соціально-економічне становище жіноцтва в СРСР: радянська історіографія та реалії минулого / Т. Орлова // Істор. журн. – 2008. – № 6 (42).

7. *Орлова Т. В.* Радянський тоталітаризм і жіноцтво в контексті історіографії / Т. В. Орлова // Укр. іст. журн. – 2009. – № 3 (486)

8. *Субтельний О.* Україна: історія / О. Субтельний – К., 1991.

Надійшла до редколегії: 25.11.12.

УДК 908 (477)

І. О. Кочергін

Національний гірничий університет

КРАЄЗНАВЧИЙ РУХ ДНІПРОПЕТРОВЩИНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Висвітлено розвиток краєзнавчого руху на Дніпропетровщині і завдання, які стоять перед ним.

Ключові слова: краєзнавство, краєзнавчий рух, Придніпров'я, спілка краєзнавців.

Освещено развитие краеведческого движения на Днепропетровщине и задачи, которые стоят перед ним.

Ключевые слова: краеведение, краеведческое движение, Приднепровье, союз краеведов.

This thesis deals with development of regional history movement and the goals set in connection with it.

Key words: study of a particular region, regional motion, Prydniprovya, union of researchers of a particular region.

В останнє десятиліття краєзнавство в українській державі набуло значної ваги. Про це свідчить ціла низка офіційних документів: Указ Президента України від 23.01.2001 «Про заходи щодо підтримки краєзнавчого руху», Постанова Кабінету Міністрів № 789 від 10 червня 2002 р. «Про затвердження програми розвитку краєзнавства на період до 2010 року» [4, с. 112–113] і, нарешті, Постанова Кабінету Міністрів № 908 від 16 жовтня 2008 р. «Про надання Всеукраїнській спілці краєзнавців статусу Національної» [3, с. 5]. Проте активізація краєзнавчого руху пов'язана не лише з появою різного роду документів, спрямованих на підтримку краєзнавчого руху. Після отримання Україною незалежності з'явилася можливість займатися будь-якою тематикою: від біографій діячів до історії окремих районів. Цьому сприяє відсутність цензури, більша відкритість архівів та бібліотечних зібрань, широка можливість для публікацій краєзнавчих матеріалів у різних виданнях. Варто відзначити, що відсутність цензури призвела до появи великої кількості краєзнавчих публікацій, які не витримують жодної критики, вони більше шкодять краєзнавчому руху, аніж йому допомагають. На наше переконання, бажаними є кваліфіковані рецензії краєзнавчих досліджень з боку науковців.

Активізація краєзнавчих досліджень має об'єктивний характер, оскільки до 1991 р. переважали дослідження загального типу. Не можемо не погодитися з думкою доктора історичних наук Я. В. Верменича про те, що: «Необхідність уважного дослідження історичних регіонів як певної цілісності зумовлена потребами деталізації історичного процесу, виявлення регіональних особливостей і чинників ... саме на дослідженні «малої батьківщини» здебільшого ґрунтуються патріотичні почуття» [1, с. 14]. Так, вивчення своєї батьківщини, а краєзнавство власне цим і займається, стимулює патріотичні почуття.

На думку академіка П. Т. Тронька «краєзнавство є безцінною скарбницею збереження історичного досвіду багатьох поколінь, всього того найкращого, що витримало випробування часом в сфері матеріальної і духовної культури» [7, с. 6]. Тобто, краєз-

навство напряму пов'язане зі збереженням історичної спадщини, оскільки навколо нього концентрується реальна суспільна енергія багатьох ентузіастів [6, с. 84].

Отже, краєзнавчі дослідження мають неабияке практичне значення, тому вони навряд чи втратять свою актуальність найближчим часом. Водночас, від краєзнавства, яке розвивається хаотично, ефект незначний. Необхідне організуюче начало, яким з 1926 р. є Всеукраїнська спілка краєзнавців. Щоправда, в перші десятиліття її існування на цю організацію покладалися трохи відмінні від сучасного моменту завдання. До жовтня 2008 р. Всеукраїнська спілка краєзнавців була громадським об'єднанням, яке об'єднувало всіх, хто цікавився історією рідного краю: від школяра до професора. В областях існували подібні структури. З 1991 р. в Дніпропетровській області також виник обласний осередок Всеукраїнської спілки краєзнавців, яку очолила доктор історичних наук, професор Ганна Кирилівна Швидько.

28 жовтня 2008 р. в Києві відбувся IV з'їзд Національної спілки краєзнавців України (далі НСКУ), де стало відомо, що згідно з постановою Кабінету Міністрів від 16 жовтня 2008 р. Всеукраїнській спілці краєзнавців надано статус Національної.

Що кардинально міняється у зв'язку зі зміною статусу? «Реганізація Спілки (Всеукраїнська спілка краєзнавців – І. К.), – сказано в доповіді голови НСКУ П. Т. Тронька, – як колишньої громадської організації без фіксованого членства, у професійну творчу спілку є принципово новим, вищим і якіснішим організаційним утворенням краєзнавців за професійною ознакою. Для нас це має означати, що від сумлінного любительства ми перейшли до майстер-класу, де краєзнавство означає не просто хобі чи захоплення, а серйозну професію з усіма кваліфікаційними вимогами» [5, с. 10]. Звісно, що це не означає, що з цього моменту НСКУ перетворюється на замкнуту структуру, куди може потрапити лише професіонал. Краєзнавство, за своєю суттю, є галуззю людського знання, яке «руйнує бар'єри між наукою і аматорами-ентузіастами» [1, с. 19]. Водночас, з набуттям національного статусу науковці мають стати «авангардом ... Спілки, навколо якого має згуртуватися уся краєзнавча спільнота» [5, с. 13].

Отже, статус національної покладає на тих, хто займається «науковим краєзнавством» додаткові зобов'язання в царині по-

дальшого розвитку краєзнавчого руху. Давно стало прикритим фактом поява робіт краєзнавчого характеру з низькою науковою якістю, фактичними помилками, відбувається переважно накопичення матеріалу, а його осмислення відстає. Це відзначено в статті доктора історичних наук В. В. Іваненка: «Наукова якість історико-краєзнавчих досліджень ...: фактичні помилки, поверхневий аналіз, ... рефлексивна складова відстає від екстенсивного накопичення» [2, с. 9].

Погоджуємося також з професором В. В. Іваненком і в тому, що наукове краєзнавство може мати широкий вплив на краєзнавчий рух лише шляхом удосконалення організаційних засад регіонального осередку [2, с. 7]. Така можливість з'явилася рік тому з наданням Всеукраїнській спілці краєзнавців національного статусу.

Згідно зі Статутом НСКУ членом спілки може бути лише той, кому на момент вступу до НСКУ виповнилося 18 років і основним заняттям котрих є створення завершених та оприлюднених творів у галузі культури, історії, краєзнавства, пам'яткознавства, фольклору та етнографії України [6, с. 109]. Тобто, лише бажання, відвідування краєзнавчих конференцій або засідань краєзнавчих клубів не перетворює громадянина на краєзнавця автоматично. Навіть, маючи певні здобутки в галузі краєзнавчої роботи, тепер треба мати письмові рекомендації трьох членів обласної організації НСКУ [6, с. 109]. При вступі до НСКУ необхідно внести реєстраційний збір, а в подальшому платити членські внески, оскільки життя показало, що без фінансової підтримки краєзнавству не вийти на новий рівень розвитку. Новому члену видається членський квиток встановленого зразка, який засвідчує внесення нового члена до загального реєстру НСКУ. Члени НСКУ в областях утворюють первинні осередки, які мають скласти основу НСКУ [6, с. 111]. По Дніпропетровській області відомо про два подібні осередки. Буквально у 2009 р. краєзнавчі осередки утворилися у Дніпродзержинську і Павлограді. На жаль, поки що їхня співпраця з правлінням Дніпропетровської обласної організації НСКУ відбувається лише на особистісному рівні, а не на рівні організації.

Вже традиційно на Дніпропетровщині склалися трохи відмінні від пропонованих статутом НСКУ форми організації краєзнавчих осередків. Зазвичай вони існують при навчальних закладах і музейних установах. Звісно, що їх не можна назвати сталими кра-

єзнавчими об'єднаннями, які підпорядковуються обласній організації НСКУ. Однак їхня діяльність на даний момент фактично створює краєзнавчий рух на Дніпропетровщині, про який ми можемо вести мову.

Серед них, назвемо їх центрами краєзнавчого руху, виділяються такі: історичний факультет Дніпропетровського національного університету, який регулярно проводить краєзнавчі конференції та видає краєзнавчий збірник «Придніпров'я: історико-краєзнавчі дослідження»; Дніпропетровський історичний музей, під егідою якого щороку відбуваються музейні фестивалі, конференції, виходять видання краєзнавчого характеру, які, більшою мірою, присвячені розвиткові музеїв та музейної справи¹; Гуманітарний інститут у складі кафедри історії та політичної теорії Національного гірничого університету, котрий щороку проводить регіональну краєзнавчу конференцію і видає краєзнавчий збірник «Історія і культура Придніпров'я. Невідомі та маловідомі сторінки: Науковий щорічник». Велику роботу у краєзнавчій сфері здійснює краєзнавчий відділ Дніпропетровської обласної наукової універсальної бібліотеки. При відділові існує краєзнавчий клуб «Ріднокрай», який щомісяця збирає багатьох краєзнавців міста і області. Краєзнавчий відділ також регулярно видає літературу краєзнавчого характеру, в тому числі щорічний альманах «Моє Придніпров'я. Календар пам'ятних дат Дніпропетровської області». Останніми роками в Дніпропетровську з'явилися громадські організації, які долучилися до краєзнавчої роботи: Інститут суспільних досліджень та Інститут Україністики. Вони фінансують різні краєзнавчі заходи, самі проводять круглі столи і конференції. Для прикладу, у квітні 2009 року Інститут суспільних досліджень спільно з Дніпропетровською обласною організацією НСКУ за підтримки управління освіти Новомосковської районної державної адміністрації провели в с. Знаменівка Новомосковського району регіональну науково-практичну конференцію «Проблеми історії і культури Присамар'я». У 2009 р. Інститут Україністики започаткував конкурс «Моє село».

Менш насиченим є краєзнавче життя в районних центрах, серед яких виділяється Нікополь, Кривий Ріг, Новомосковськ, Дні-

¹ Під патронатом Дніпропетровського історичного музею перебувають усі музеї області, який, певною мірою, задає тон їхній діяльності.

продзержинськ, Павлоград. Центром краєзнавчого руху Нікопольщини є Державний краєзнавчий музей, що проводить археологічні дослідження, пов'язані з Микитинською Січчю, краєзнавчі конференції. У квітня 2008 р. в Нікополі відбулася конференція «Микитинська Запорозька Січ і початок Національно-визвольної війни українського народу середини XVII століття». На базі Нікопольського відділення козацтва вже видано декілька номерів «Козацької спадщини», в якому публікуються статті краєзнавчого змісту. В Кривому Розі активно займається краєзнавчою роботою історико-краєзнавчий музей, який бере участь у підготовці і проведенні краєзнавчих конференцій, тематика яких пов'язана переважно з промисловим розвитком Криворізького залізничного басейну. У травні 2008 р. в Павлограді відбулася науково-практична конференція «Павлоградська минувшина», організаторами якої виступили Павлоградська міська рада та Павлоградський історико-краєзнавчий музей. Подібні заходи проводить Новомосковський музей історії та краєзнавства ім. П. Калнишевського та музей історії м. Дніпродзержинська. Окрім відомих краєзнавчих центрів в області існує багато осередків, які здійснюють краєзнавчу роботу переважно замкнуто від обласної організації НСКУ: сільські бібліотеки, музеї та ін.

Відмінність між краєзнавчою роботою районних центрів краєзнавчого руху і краєзнавчих осередків обласного міста в її регулярності і науковому рівні. Можливості районів не співмірні з можливостями Дніпропетровська, починаючи від наукової бази і закінчуючи фінансами. На часі об'єднання зусиль, хоча вже не один рік і Дніпропетровський національний університет і Дніпропетровський історичний музей проводять спільні акції краєзнавчого характеру. Треба цей процес зробити регулярним і налагодити зворотний зв'язок. Досвід співпраці з Новомосковськом і Нікополем показує, що проведення спільних конференцій, круглих столів, видання краєзнавчої літератури сприяє активізації краєзнавчих досліджень у регіонах.

У середовищі науковців-краєзнавців з'являються ідеї про створення об'єднаного центру з регіонально-історичних досліджень [2, с. 15]. На нашу думку, таких центрів достатньо і вони вище перераховані. Для об'єднання зусиль у здійсненні злагодженої роботи в галузі краєзнавства Дніпропетровського національно-

го університету, Дніпропетровського історичного музею, Національного гірничого університету та інших необхідний координаційний центр краєзнавчого руху, яким за логікою речей і мала б стати Дніпропетровська обласна організація НСКУ. Для цього потрібні люди і матеріальна підтримка.

Отже, можна констатувати, що краєзнавчий рух в області вийшов на науковий рівень, про що свідчать різноманітні краєзнавчі заходи останнього десятиліття. Щоправда, в цьому напрямі районні краєзнавчі осередки відстають від обласних і тут їм необхідна підтримка: проведення спільних конференцій; обов'язкова розсилка всіх видань краєзнавчого характеру, принаймні в районні краєзнавчі музеї і школи; підтримка у виданні краєзнавчої літератури в районах – фінансова і наукова; заохочення вивчення історії міст і сіл.¹ Звісно, що для цього потрібне відповідне фінансування, яке не завжди мають і обласні краєзнавчі осередки. Членських внесків, які тепер будуть платити краєзнавці області в обласну організацію НСКУ, для цього явно замало.

Однією з головних цілей обласної організації НСКУ є координація зусиль краєзнавців з підготовки «Краєзнавчої енциклопедії Дніпропетровщини», в якій знайдеться місце і для історії міст і сіл. Приклад такої роботи вже є. Останніми роками в Кривому Розі вийшли «Історична енциклопедія Криворіжжя» та двотомна «Енциклопедія Криворіжжя».

Таким чином, краєзнавство Придніпров'я на даний момент володіє достатнім науковим потенціалом, який потребує більшої згуртованості і об'єднання зусиль. Першочерговим завданням, яке стоїть перед Дніпропетровською обласною організацією НСКУ, є прийняття статуту і реєстрація в органах влади. Не зайвим було б додатково до статуту прийняти програму розвитку краєзнавчого руху на Придніпров'ї. У подальшому необхідно залучати до спілки активних краєзнавців з усіх районів області з метою об'єднання зусиль для виконання поставлених в програмі задач. Паралельно необхідно шукати шляхи матеріальної підтримки для здійснення заходів та друк робіт краєзнавчої тематики.

¹ Прецеденти вже є. Конкурс «Легенди рідного краю» проводила юнацька бібліотека ім. Светлова, конкурс «Мое село» проводить Інститут Україністики.

Бібліографічні посилання

1. *Верменич Я. В.* Історична регіоналістика в Україні / Я. В. Верменич // Укр. іст. журн. – 2001. – № 6. – С. 3–21.
2. *Іваненко В. В.* Регіонально-історичні дослідження в сучасній Україні: науковий та соціокультурний вимір / В. В. Іваненко // Придніпров'я: історико-краєзнавчі дослідження : зб. наук. пр. – Д., 2004.
3. Матеріали та документи. III з'їзд Всеукраїнської спілки краєзнавців (29–30 жовтня 2003 р.). – К., 2004.
4. Матеріали та документи. IV з'їзд Національної спілки краєзнавців України (28 жовтня 2008 р.). – Кам'янець-Подільський, 2009.
5. Матеріали пленуму та наради з питань підготовки енциклопедичного видання «Історія міст і сіл України». – К., 2009.
6. Статут Національної спілки краєзнавців України // IV з'їзд Національної спілки краєзнавців України (28 жовтня 2008 року). Матер. та докум. – Кам'янець-Подільський, 2009. – С. 105–119.
7. *Тронько П. Т.* Історія міст і сіл України в контексті регіональних досліджень. Досвід, проблеми, перспективи / П. Т. Тронько. – К., 2001.
8. *Тронько П. Т.* Краєзнавчий рух в Україні: шляхи подальшого розвитку / П. Т. Тронько // Укр. іст. журн. – 2004. – № 4. – С. 82–93.

Надійшла до редколегії 1.12.09